

УДК 349.6

## ПРАВО МАЙБУТНІХ ПОКОЛІНЬ НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Короп І.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті йдеться про необхідність захисту права майбутніх поколінь на безпечне навколишнє середовище. Наголошується на тому, що це право лише декларується і не має досконалого механізму захисту. Встановлено, що на сьогодні ця проблематика практично не досліджується вченими, а також практиками, хоча і є актуальною. Здійснено спробу комплексно дослідити право на безпечне навколишнє природне середовище не лише на національному, а й міжнародному рівні. Запропоновано, власні варіанти вирішення поставленої проблеми.

**Ключові слова:** навколишнє природне середовище, право на безпечне довкілля, майбутнє покоління, Декларація прав майбутніх поколінь.

**Постановка проблеми.** В кінці 80-х – початку 90-х рр. минулого століття, під час загострення екологічної кризи на світовому та національному рівні, екологічні права громадян отримали закріплення в конституціях різних держав світу. Вперше право на сприятливе довкілля було закріплене Конституцією Іспанії у 1978 р. і вже пізніше до конституцій інших держав були внесені відповідні норми [1]. Треба звернути увагу на те, що в деяких конституціях було передбачене право природокористування, проте воно є більш вузькою категорією, ніж екологічні права загалом. Оскільки, по-перше, воно є одним з різновидів екологічних прав, а, по-друге, воно спрямоване на задоволення економічних потреб та інтересів [2, с. 94].

Люди – єдині істоти, які мають здатність значно змінити стан навколишнього середовища, проте ніхто не наділений правом знищувати його цілісність. Ми несемо особливу відповідальність за дії, що завдаємо середовищу, в якому живемо. Відомим є факт того, що стан екологічної безпеки є кризовим. Кожного дня ми бачимо, як неефективно використовуються природні ресурси та забруднюється навколишнє природне середовище. Століття тому зрошення без дренажу призводило до того, що великі площі родючої землі перетворювались на безплідні пустелі. В той час населення Землі, внаслідок своєї недосвідченості, не могло знати, як правильно використовувати багатства, які дає їм навколишнє природне середовище. Проте, на сучасному етапі розвитку права, науки та техніки не можна говорити про недосвідченість. В діях людей присутня лише халатність, самовпевненість та недбалість. Прикладом цього є активна вирубка лісів, що призводить до зсувів ґрунту або лавин в гірських місцевостях; неефективне та нерозумне добування корисних копалин, що призводить до зменшення їх кількості; забруднення навколишнього середовища побутовими відходами, наслідком чого, в тому числі, є зменшення популяції звірів та птахів; збільшення кількості автотранспортних засобів чи заводів, що здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферу, що сприяє появі або збільшенню вже існуючих озонових дір.

У таких умовах надзвичайно актуальним є дослідження права громадян на екологічно безпечне для життя навколишнє середовище, яке передбачено статтею 50 Конституції України,

в якій вказується, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути обмежена у доступі [3], а також в статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де вказується, що кожен громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище [4].

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Дане питання було предметом вивчення та дослідження Кобецької Н.Р., Матвійчука А.О., Золотарьової Н., Черемної А.І. та деяких інших вчених та практиків.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Дехто з вчених, перерахованих вище, вказував на необхідність зосередження на вирішенні державою, перш за все, екологічних проблем та пов'язаних з екологією питань, інші – на веденні адекватної екологічної політики чи звернення до іноземних держав за отриманням досвіду. Проте, жоден з них повно не розглядав це питання в ретроспективному аспекті, зі сторони наслідків для майбутніх поколінь до яких приведе недбале ставлення до навколишнього середовища зараз.

Тому метою даної статті є дослідження питання права майбутніх поколінь на безпечне навколишнє середовище, а також обов'язок теперішнього покоління оберігати природне навколишнє середовище. Оскільки, не слід забувати, що існує стійкий зв'язок між різними поколіннями. Всі вони пов'язані у використанні спільного надбання землі. А, отже, кожне покоління людей вчиняючи ті, чи інші дії, несе за них відповідальність перед наступними поколіннями. Для того, щоб визначити рівність між поколіннями та їх відповідальність один перед одним варто розглянути людську спільноту, як партнерство усіх поколінь. Едмунд Берк, описуючи державу як партнерство, вказував, що таке партнерство закінчується не лише тими, хто живе, воно охоплює і загиблих, і тих, хто тільки має народитись. Метою ж такого партнерства має бути реалізація та захист благополуччя кожного покоління, а не лише сучасного чи прийдешнього.

**Виклад основного матеріалу.** Вже не один рік на міжнародній арені використовується таке поняття, як «права та інтереси майбутніх по-

коління». У нормативно-правових актах України це поняття також застосовується, наприклад в Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Проте, незважаючи на наявність поняття в законодавстві України, проблемою залишається відсутність його дефініції. Спільною ж проблемою міжнародного співтовариства та України є те, що це право не стільки охороняється, скільки декларується та обговорюється [5, с. 43]. Крім того, відсутнє відмежування поточного покоління від майбутнього, адже щосекунд певна кількість людей помирає, а певна кількість народжується.

Проте, деякі кроки із вдосконалення законодавства все ж здійснюються. Так на міжнародному рівні існує Декларація прав майбутніх поколінь (далі – Декларація) [6], яка свідчить про колективне бажання відмовитись від принципу «після нас – хоч потоп» [5, с. 44]. Перший проект Декларації був підготований Жіночим конгресом для майбутніх поколінь (Women's Congress for Future Generations) восени 2012 р. в Моабі, штат Юта, США. В подальшому до Декларації вносились зміни та доповнення і зараз вона функціонує в межах США. Також, прикладом активної розробки питання збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь є, наприклад, Статут Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), де йдеться про бажання позбавити майбутнє покоління жахів війни та негативних наслідків, що пов'язані з цим [7]; Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, прийняті Генеральною конференцією ЮНЕСКО [8]; Рамкова конвенція ООН про зміну клімату [9]; Декларації Ріо-де-Жанейро з охорони навколишнього природного середовища та розвитку [10]. Проте, вінцем правового регулювання було прийняття 12 листопада 1997 р. в Парижі на 29 сесії Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури Декларації про відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми поколіннями, де у статті 1 вказується, що ми зобов'язані забезпечити повний та всесторонній захист потреб та інтересів нинішніх та прийдешніх поколінь [11].

Одночасно з цим існують противники такої відповідальності. Вони зазначають, що особи, права яких хочуть захистити, цією нормою не є правоздатними, оскільки вони не народжені, а отже їх не існує для правової системи держави, крім того, вони вказують на часову віддаленість, а отже і неактуальність та не важливість розробки та дослідження даної проблеми.

З цією позицією не можна погодитись. По-перше, в подібних ситуаціях необхідно звертати увагу на наслідки, до яких призведуть ті чи інші рішення, а особливо – ігнорування проблеми, зневажливе ставлення та недбалість до навколишнього середовища. Це може знищити те, що нас оточує, за допомогою чого ми живемо, що дає нам чисте повітря. Тобто треба розуміти, що природне середовище є сферою існування людини, не тільки її життя, а й життєдіяльності в цілому, яка передбачає здійснення виробничих, комунікативних, рекреаційних та інших функцій [12, с. 30].

По-друге, безперечно виходячи з букви закону, а саме з норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка зазначає, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає з момен-

ту її народження і закінчується моментом смерті [13], можна зробити висновок, що проблема захисту навколишнього середовища заради прийдешніх поколінь є дійсно абсурдною. Норму, яка буде закріплювати такий обов'язок можна буде вважати мертвнонародженою, тому що для реального виконання будь-якому обов'язку необхідно, щоб було кореспондуюче йому право. Однак, не слід забувати, що в тій же статті ЦК України зазначено, що в деяких передбачених законом випадках захищаються права та інтереси ще не народженої дитини. Саме тому доцільним було б внесення відповідних доповнень до ЦК України, які дозволять уникнути в подальшому питання правоздатності ненароджених людей в сфері захисту екологічного права на безпечно навколишнє середовище.

Окрім того, не потрібно забувати, що закріплюючи на національному рівні захист прийдешніх поколінь тим самим посилюється захист людей, що живуть зараз. Наприклад, відповідно до сучасного процесуального законодавства кожен з нас може звернутися за захистом свої порушених прав, свобод чи інтересів. Але розгляньмо ситуацію, коли промисловці, розробляють новий спосіб поводження з відходами, негативні наслідки якого віддалені в часі. Такі дії не пошкодять теперішньому поколінню, отже ніхто не буде звертатись за захистом своїх прав, так як вони ще не порушені, але такі дії можуть стати пагубними для майбутніх поколінь, захист яких відповідно до національного законодавства не передбачається.

Отже, за умови закріплення судового захисту майбутнього покоління на сприятливе навколишнє природне середовище та належного рівня доступу до екологічної інформації, був би шанс на отримання судової заборони такої діяльності, а отже, буде юридичний обов'язок вже сьогодні вжити всі можливі заходи для запобігання шкоди, мінімізації шкідливого впливу в майбутньому [5, с. 47].

У той самий час треба розуміти, що закріплення права майбутнього покоління на сприятливе навколишнє природне середовище має і певний ряд недоліків. Зокрема, це неефективність закріпленого права, як наслідок обмеження доступу до екологічної інформації. Вжиття радикальних заходів для захисту, що можуть негативно відобразитись на людях, які живуть зараз. Крім того, може з'явитись політична спекуляція цією проблемою або, іншими словами, коли говорити будуть всі і багато, а результатів не буде жодних. І звичайно, виходячи з особливостей українського менталітету, проблемою може стати недобросовісна конкуренція чи рейдерство.

На жаль, швидше за все, ця проблематика поки що вирішується на папері, оскільки сучасні українські реалії дають можливість зробити висновок про те, що держава не може забезпечити повноцінний захист поточного покоління, не кажучи вже про майбутнє.

**Висновки.** Навколишнє природне середовище (поза діяльністю людини) – екосистема, яка існує самостійно, яка має здатність до самооновлення і не потребує правового регулювання. Такого регулювання потребує раціональне використання об'єктів навколишнього природного середовища людиною, яка завдає йому шкоди.

Вітчизняне законодавство не закріплює жодного конкретного права майбутнього покоління.

Таким чином, найважливішим зараз є усвідомлення обов'язку збереження природи для тих, хто буде після нас, тому що недостатньо є лише права регламентація поняття «інтереси майбутніх поколінь», необхідної в обов'язковому порядку створити реальний механізм захисту та-

ких інтересів. Недостатнім є лише усвідомлення обов'язку збереження природи для майбутнього покоління на побутовому рівні, такий обов'язок необхідно закріпити на національному рівні у формулі «те, що шкодить прийдешнім поколінням, шкодить теперішнім поколінням і навпаки».

### Список літератури:

1. Конституція Іспанії 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.
2. Кобецька Н.Р. Поняття та зміст екологічних прав громадян України // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. ст. викл. юрид. ф-ту. – Івано-Франківськ, 1997. – Вип. 1. – С. 94.
3. Конституція України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, Закон від 28.06.1996 року (зі змінами від 30.09.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст. 546, Закон від 25.06.1991 року (зі змінами від 12.10.2018 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
5. Матвійчук А.О. Право майбутніх поколінь на сприятливе навколишнє природне середовище: реалії та перспективи / А.О. Матвійчук // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С. 43-50.
6. A Declaration of Rights for Future Generations, and a Bill of Responsibilities for those Present [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sehn.org/wp-content/uploads/2015/07/Declaration-of-Rights-for-Future-Generations.pdf>.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010/ed19450626/sp:max100](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626/sp:max100).
8. Конвенція ООН про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_089](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089).
9. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_044/](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044/).
10. Декларація Ріо-де-Жанейро з охорони навколишнього природного середовища та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_455](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455).
11. Декларация ООН об ответственности нынешних поколений перед будущими поколениями от 12.11.1997, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.glavbukh.ru/npd/edoc/97\\_85616](https://www.glavbukh.ru/npd/edoc/97_85616).
12. Золотарьова Н. Навколишнє природне середовище як об'єкт правоохоронного впливу / Наталія Золотарьова // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 2(14). – С. 28-36.
13. Цивільний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356, Закон від 16.01.2003 року (зі змінами від 02.08.2018 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

**Короп І.В.**

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

## ПРАВО БУДУЩИХ ПОКОЛЕНИЙ НА БЕЗОПАСНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

### Аннотация

В статье говорится о необходимости защиты права будущих поколений на безопасную окружающую среду. Подчеркивается, что это право только декларируется и не имеет совершенного механизма защиты. Установлено, что на сегодня эта проблематика практически не исследуется учеными, а также практиками, хотя и является актуальной. Предпринята попытка комплексно исследовать права на безопасную окружающую среду не только на национальном, но и международном уровне. Предложено, собственные варианты решения поставленной проблемы.

**Ключевые слова:** окружающая среда, право на безопасную окружающую среду, Организация Объединенный Наций.

**Короп І.В.**

Yaroslav Mudryi National Law University

## THE RIGHT OF FUTURE GENERATIONS ON SAFE ENVIRONMENT

### Summary

The article is telling about the importance of right of future generations on safe environment. It's marked, that this right is only declared, but have no mechanism of protection. It is mentioned, that nowadays this problem is not discovered by scientists and lawyers, but still it is actual. It is made a try of making a complex research of the right on safe environment not only on the national, but also on international level. Own ways of solving the problem are given.

**Keywords:** the environment, the right to a safe environment, future generations, A Declaration of Rights for Future Generations.